

ME'MÛNÎLER

(آل مأمون)

Hârizm'de hüküm süren bir hânedan
(995-1017).

Hânedan adını, Sâ mânîler'in Gürgeç (Cürcâniye) valisi Ebû'l-Abbas Me'mûn b. Muhammed'den alır. Karahanlılar'ın 992'de Buhara'yı işgalleri sırasında Me'mûn'un Sâ mânîler'e yardım ettiği bilinmektedir. Me'mûn Gürgeç'te oturuyor ve Hârizm'in batısını elinde bulunduruyordu. Ancak güçlenir güçlenmez Amuderya'nın sağ tarafındaki Kâs (Kat) merkez olmak üzere Hârizm'in diğer kısımlarını idare eden Afrigoğulları ile mücadeleye başladı; 385'te (995) Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed'i bertaraf edip "hârizmşah" unvanını aldı. Arkasından, Afrigoğulları'ndan Ebû Abdullah'a esir düşen müttefikî Ebû Ali Simcûrî'yi kurtarmak bahanesiyle Güney Hârizm'e hücum ederek ticaretten dolayı çok zengin olan bu bölgeyi topraklarına kattı (995).

Me'mûn kendi muhafızları tarafından öldürülünce yerine oğlu Ebû'l-Hasan Ali geçti (387/997) ve Gazneli Sultan Mahmud'un kız kardeşlerinden Kehkâlcî ile evlenerek siyasi nüfuzunu artırma yoluna gitti. Onun zamanında Sâ mânî Şehzadesi İsmâil b. Nûh el-Müntasır Hârizm'e gelmiş ve sağladığı yardımı Karahanlılar'ı Buhara'dan uzaklaştırmayı başarmıştı (390/1000). Ebû'l-Hasan Ali 399 (1008) yılı civarında vefat etti ve tahta Me'mûn'un diğer oğlu Ebû'l-Abbas II. Me'mûn geçti; kardeşinin dul karısı Kehkâlcî ile evlendi. Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh, II. Me'mûn'a bir menşurla birlikte hil'at ve sancak gönderdi; ayrıca kendisine "Aynüddevlê" ve "Zeynü'l-mille" unvanlarını verdi. II. Me'mûn, hediyeleri getiren elçilik heyetini başşehir ulaşmadan karşılamak üzere ünlü âlim Bîrûnî'yi görevlendirdi. Halifenin tutumundan II. Me'mûn'un yakında istiklâlini ilân edeceğini anlayan Sultan Mahmud, onun aynı günlerde Bîrûnî'nin tavsiyesine uyarak birbirleriyle savaşan Karahanlı beylerine ara buluculuk yapmayı teklif etmesinden de rahatsız olarak Me'mûn'leri baskı altına almaya karar verdi; Me'mûn'dan kendi adına hutbe okutmasını, Gazne'ye hediye ve para göndermesini istedi. Eşraf ve ileri gelen kumandanların Gazneli Mahmud'un aşırı isteklerine yerine getirilmesine karşı çıkmasına rağmen II. Me'mûn bu isteklerin hepsini kabul ederek onun adına hutbe okuttu ve 80.000

dinarla 3000 at gönderdi. Fakat onun Sultan Mahmud'u metbû tanınması üzerine ordu başkumandan Alp Tegin'in emrinde ayaklandı ve Me'mûn'u öldürerek yerine on yedi yaşındaki yeğeni Ebû'l-Hâris Muhammed b. Ali'yi geçirdi. Ancak gerçekte yönetim Alp Tegin ve onun tayin ettiği vezirin elindeydi. Bu isyanı fırsat bilen Sultan Mahmud eniştesi II. Me'mûn'un intikamını almak bahanesiyle Hârizm'e sefer düzenledi ve âsileri Hezâresb'de yenip fillere ezdirmek suretiyle cezalandırdı; hükümdar ailesinin bütün fertlerini Horasan'a sürgüne gönderdi (408/1017). Zincire vurularak Gazne'ye götürülen Hârizm askerleri sonradan affedilip orduya alındı. Bu arada Hârizm'de yetişen Bîrûnî gibi birçok âlim de Gazne'ye götürüldü. Böylece Me'mûnî hânedanına son veren Sultan Mahmud, Hârizm bölgesini Gazneli topraklarına ilhak etmeyip Hârizmşah unvanıyla Altuntaş el-Hâcib'in idaresine bıraktı. Sultan Mahmud'un Gazne'ye dönmesinin ardından Ebû'l-Abbas Me'mûn'un kayınpederi Ebû İshak Hârizm'e yerleşmeye çalıştıysa da Altuntaş tarafından mağlûp edildi.

Âlim ve şair bir hükümdar olan Ebû'l-Abbas Me'mûn'un ahfadı da faziletli insanlardı ve âlimleri himaye etmekle tanınmışlardı. Bîrûnî, Ebû'l-Hasan Ahmed-i Süheyfî, İbn Sînâ, İbnü'l-Hammâr, Ebû Sehl el-Mesihî, Ebû Mansûr es-Seâlibî ve İbn İrâk gibi âlim ve edipler II. Me'mûn'un sarayında yaşamış, büyük ilgi ve itibar görmüşlerdir. Ebû Mansûr es-Seâlibî *Kitâbü Âdâbî'l-mülûkî'l-Hârizmşâhî* adlı eserini bu hükümdara takdim etmişti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Fazlân Seyahatnâmesi (trc. Ramazan Şeşen), İstanbul 1995, s. 30, 31; Nerşahî, *The History of Bukhara* (trc. R. N. Frye), Cambridge 1954, s. 62; Gerdîzî, *Zeynü'l-aşbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 171-172, 182, ayrıca bk. İndeks; Ahmed el-Menîni, *Şerhu'l-Yemîni el-Fethu'l-vehbî 'alâ Târîhi Ebi Naşr el-'Utbî*, Kahire 1286, I, 254-255; II, 25, 80; Muhammed Nazim, *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, Cambridge 1931, s. 184-185; a.m.f., "Me'mûnîler", *İA*, VII, 701; Bosworth, *İslâm Devletleri Tarihi*, s. 134-136; a.m.f., "Âl-e Ma'mûn", *Elr.*, I, 762-764; V. V. Barthold, *Moğol İstîlâsına Kadar Türkistan* (haz. Hakkı Dursun Yıldız), İstanbul 1981, s. 190, 331, 332, 339, 346-349, 351, 641, 642; a.m.f., "Hârizmşâh", *İA*, V/1, s. 264; İbrahim Kafesoğlu, *Harezşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1984, s. 33; Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ötekeleri*, Ankara 1985, s. 261; Zeki Velidi Togan, "Hârizm", *İA*, V/1, s. 243-244; Abdülkerim Özyayın, "Altuntaş el-Hâcib", *DİA*, II, 547-548; a.m.f., "Hârizm", a.e., XVI, 218; Seyyid Ali Âl-i Dâvûd, "Âl-i Me'mûn", *DMBİ*, II, 130-132.

AHMET TAŞAĞIL

MEN

(المن)

Eski bir ölçü birimi.

Sözlükte "saymak, hesaplamak, tahsis / tayin / taksim etmek" anlamındaki menn kökünden isim olan kelime "belli miktarda hisse, pay, kısmet" mânasında muayyen bir ölçüyü ifade eder. Aslında daha eski Sâ mî dillerden alınan kelimenin Arapça sahih telaffuzu menâdır. Kelime Ugaritçe'de men, İbrânîce'de mâneh ve mânih, Ârâmîce'de maneyâ, Akkadca'da manû, Sumerce'de mana, Grekçe'de mnâ, Latince'de mina şeklinde yer almaktadır (v. Soden, *AHW*, II, 604; Arndt – Gingrich, *A Greek-English Lexicon*, s. 524; Gesenius, *A Hebrew and English Lexicon*, s. 584; Costaz, *Dictionnaire*, s. 187). Sanskritçe'de de mâne -ağrılık, uzunluk ve hacim ölçülerinin genel adı olarak "ölçü" anlamında kullanılmaktadır (Wilson, *A Glossary*, s. 326; Dihhudâ, XIII, 19031). Türkçe sözlüklerde batmanla karşılanan men / menâ Portekizce'ye maô ve mane, İngilizce'ye maund şeklinde geçmiştir. Sâ mî kavimleri arasında -Grek ölçü sistemindeki "litra" gibi- temel ağırlık birimidir. Bazı bölgelerde menne rıtlı denildiğine de rastlanmaktadır. Nitekim Mekte ve Medine'de Ortaçağ'ın sonlarına kadar kullanılan ve bazı kaynaklarca 260 dirheme eşitlenen ölçü birimi rıtlı olarak adlandırılırdı (Makdisî, s. 99; Kalkaşendî, IV, 276, 302). Aynı şekilde 600 dirhemlik Dimaşk rıtlı "büyük men" şeklinde de anılırdı.

Abbâsîler devrinde 260 dirhemlik Bağdat menni (İstahrî, s. 156; Makdisî, s. 129) İslâm dünyasının hemen her yerinde kullanılan standart ağırlıklardandı. "Şer'î men" olarak da anılan bu ölçü birimi için Hârizmî'nin verdiği bilgilerden şu hassas eşitlik elde edilmektedir: 1 menâ = 2 rıtlı = 24 ukyye = 40 istâr = 180 miskal = 257 $\frac{1}{7}$ dirhem (*Mefâtîhu'l-'ulûm*, s. 25, 26). Metrik sistemdeki karşılığı ise 816 gramdır.

Şeyzerî'nin XII. yüzyılın ikinci yarısına ait kaydından Suriye'de bu mennin kullanımında olduğu anlaşılmaktadır. XIV ve XV. yüzyıllarda Mısır'da da mevcudiyetini sürdürdüğü görülmektedir. F. B. Pegolotti, 1335'te İskenderiye menninin, her biri 316,75 gramlık 2,57 Ceneviz küçük libresine eşit olduğunu bildirirken (*La Pratica*, s. 75; Hinz, s. 16) Kalkaşendî 1410

yılında Kahire, Fustat ve civarlarında parfümeri ölçümünde kullanılan 260 dirhemlik (= 26 ukıyye) menne işaret etmektedir (*Şubhu'l-a'sâ*, III, 441).

W. Barret 1584'te Bağdat mennini 7,22 (= 3,275 kg.), Basra mennini 25,725 ağırlık poundu (= 11,6688 kg.) olarak belirlemiştir. J. Fryer'e göre ise 1675'te 28 sîrlik Basra menni 24 pounda (= 10,886 kg.) denktir. Walter Hinz bunun 3600 dirhemlik Osmanlı veznesi (11,546505 kg.) olabileceğini söylemektedir (*Islamische Masse*, s. 17). XX. yüzyılın başında Osmanlı Bağdat menni 19 okkaya (= 24,375955 kg.) muadildi (Young, IV, 368).

VII. (XIII.) yüzyılın başlarında tereyağı, zeytinyağı, sirke ve şıra ölçümünde kullanılan Mekke yağ menni 800 dirheme (≈ 2,55 kg.) eşitken et, iç yağı, kuyruk yağı, keşkek ve peynirli börek gibi yiyeceklerin tartılmasına mahsus küçük men bunun yarısına denkti. Aynı dönemde kumaş, şeker, bal ve tatlılara has Yemen menni 320 dirheme (≈ 1,02 kg.) tekabül ederdi (İbnü'l-Mücâvir, s. 22; Mortel, sy. 8 [1990], s. 181). Fâsî Mekke'de başka menlerin varlığını bildirir; 721'de (1321) et menni $6\frac{2}{3}$ Mısır rıtlı (= 960 dirhem), yani 3 kg. civarında idi. 728-747 (1328-1346) yılları arasında buğday, bal ve hurma ticaretinde kullanılan men 3 Mısır rıtlına (= 432 dirhem), yani yaklaşık 1,36 kiloya eşitti. 805-847 (1402-1443) yıllarında Mekke yağ menni 30 Mısır rıtlı = 4320 dirhem (veya 28 Mısır rıtlı = 4032 dirhem) yağ ölçerdi. 847'de (1443) Mekke et menni 7 Mısır rıtlına (= 1008 dirhem ≈ 3,17 kg.) denkti (*Şifâ'u'l-garâm*, II, 314, 315, 435, 436, 438; ayrıca bk. Sehâvî, s. 74; Mortel, sy. 8 [1990], s. 181). 1612 yılında Mekke menni 2,3-2,4 ağırlık poundu (1042,5-1080,64 gr.) arasında bir değere sahipti (Hinz, s. 16).

İran'da men en önemli ağırlık birimi olma özelliğini korudu; bugün de tamamen ortadan kalkmış değildir. X. yüzyılın Arap coğrafyacıları çok değişik İran menlerinin varlığına işaret eder.

İlhanlı Sultanı Gâzân Han'ın 1300'lerdeki ölçü islahatında Tebriz'de kullanılan 260 dirhemlik şer'î men esas alındı. İbn Fazlullah el-Ömerî, 1335'te başşehir Tebriz'de buğday ve arpa ticaretinde sadece 2 Bağdat rıtlına eşit olan mennin kullanıldığını belirtir (*Mesâlik*, III, 100, 102). Kalkaşendî de yaklaşık yüzyıl sonra bu menne işaret eder (*Şubhu'l-a'sâ*, IV, 422-423). Timurular devrinde hassas mallar hâlâ şer'î menle ölçülüyordu. Safevîler za-

manında bu menne nâdiren de olsa rastlanır. Meselâ XVII. yüzyılda Evliya Çelebi'ye göre Sâve'de hâlâ 2 rıtlık (= 260 dirhem = 8580 arpa) men kullanılırdı. Portekiz kraliyet maliye müfettişi Antonio Nunes'in aktardığı verilere göre 1554'te ham ipek ticaretinde kullanılan Hürmüz menni 216 yöre miskaline (826,2 gr.) eşitken zencefil gibi diğer bazı maddelerin ölçümünde 251,25 miskallık (= 961,03125 gr.) men esas alınır (Ferrand, XVI [1920], s. 44, 52). XVI-XVIII. yüzyıllara ait veriler dikkate alınırsa Tebriz menninin 2,9 kg. civarında bir değere sahip olduğu görülür (Hinz, s. 19). XX. yüzyılın başlarında Tebriz menni 640 miskal (= 2,97 kg.) iken diğer İran menleri için şu eşitlik geçerlidir: 1 Hâşim menni = 2 Rey menni = 4 Şah menni = 8 Tebriz menni. 1926'da Avrupa ağırlık sistemine uyum için Tebriz menninin karşılığı resmen 3 kg. olarak belirlenerek standart ölçü kabul edilmiştir (Lambton, s. 406, 407; krş. *Système*, s. 80).

Daha çok Kuzey İran'da yaygın olan 600 dirhemlik men Güney Rusya'daki Altın Orda Hanlığı topraklarına da geçmiştir. Kazvin-Zencan arasındaki Sultâniye bölgesinde 1335 yılı itibarıyla varlığı belgelenmiştir (İbn Fazlullah el-Ömerî, III, 94; Kalkaşendî, IV, 423). Aynı yıllarda Tebriz'de ipek ticaretinde kullanılan men-

nin ağırlığı 6 Ceneviz libresi + 2 ons (= 1,9125 kg.) idi (Pegolotti, s. 31). XVI. yüzyılın ortalarında Hürmüz bölgesindeki kervansaraylara has 25 ukıyyelik (= 67,1875 Portekiz onsu = 500 Hürmüz miskali = 1,9125 kg.) kenevir menni bunun aynısı olmalıdır. Ancak men yöredeki dükkânlarda 24 ukıyye (= 64,5 Portekiz onsu = 480 miskal = 1,836 kg.) ediyordu (Ferrand, XVI [1920], s. 61, 271).

XV. yüzyılın üçüncü çeyreğinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın çıkardığı 1920 dirhemlik (= 6,158136 kg.) batmanın XVI. yüzyıl İran'ında "şah menni" adıyla yaygınlaşmış olması muhtemeldir. Çünkü XVI-XIX. yüzyıllara ait verilere göre şah menninin değeri 6 kg. civarındadır. Bu birimin XVII. yüzyılda "köhne men" olarak bilinen bir başka çeşidi Jean-Baptiste Tavernier'ye göre 9 livre idi (= 4,4064 kg.). Fryer'in "kanal menni" adıyla işaret ettiği $9\frac{3}{8}$ poundluk (= 4,252 kg.) men, muhtemelen İsfahan bölgesine has bir ağırlık olup J. Newberry'nin verdiği bilgilere göre yaklaşık 2,9 kiloluk Şiraz menninin 1,5 katı idi (Hinz, s. 20-21; aralarında değeri 128 kiloya kadar ulaşanların da bulunduğu diğer İran menleri için bk. *Delilü'l-Halic*, I, 16, 174-177; III, 1002; V, 1833, 1834; Lambton, s. 409).

İbn Bîbî'nin bir notundan anlaşıldığı üzere Anadolu Selçuklularında 260 dirhemlik küçük şer'î men hâkimdi. 1335 yılında Sivas menni $\frac{4}{9}$ Magosa rıtlından (= 977 gr.) ibaretti (Pegolotti, s. 91). 1518'de Diyarbakır menni (kumaş ve ipek için) 1580 dirhem = 5,06763275 kg., Harput menni (ipek için) 1800 dirhem = 5,7732525 kg. çekerdi (Barkan, s. 151, 166; Hinz, s. 21; Akgündüz, III, 222, 255, 260; ayrıca bk. BATMAN). XX. yüzyılın başında Cizre'de 6 okkalık (= 7,69767 kg.) Osmanlı küçük menni yanında onun iki katına eşit olan büyük men de kullanılırdı. Bunlardan başka 12,5 okkalık (= 16,0368125 kg.) bir özel menne işaret edilmektedir (Young, IV, 368; ayrıca bk. KANTAR). 1335 yılında Deşt-i Kıpçak illerinden Saray'ın menâsı 6 Ceneviz libresi + 2 ons (= 1,9125 kg.) iken Hîve'de (Ürgenç) Otrar'ınki 3 Ceneviz libresi + 9 ons (= 1,88 kg.) kadardı (Pegolotti, s. 23).

Hindistan'da çok değişik ve diğerlerine göre daha ağır menlere rastlanmaktadır. XIV. yüzyılın ilk yarısında Delhi'de her biri 70 Hint miskaline veya $102\frac{2}{3}$ Mısır dirhemine eşit 40 sîrlik (= 12,8282 kg.) bir men kullanılırdı (İbn Fazlullah el-Öme-

Yer	Dirhem	Gram
Fâris, Şiraz, Ahvaz (küçük menâ)	260 (2 B. rıtlı)	816
Erdeşîrhurre	240 ve 280	
Kümis, Sâbü, İsfahan ecnâdeyni	300	
Fesâ (ekmek, pamuk, tahıl, şeker, za'feran, bal, kına, ecza vb.)		
Fesâ (kadîd, et, demir vb.)	325 (2,5 B. rıtlı)	1020
Neyrîz (ecza hariç her şey)	320	
(tekstil)	340	
Errecân	390 (3 B. rıtlı)	1224
Kimman, İstahr, Cibâl / Hemedan, Mâhân (Rey hariç)	400	
Derâbcird (ecza hariç her şey)	440	
(tekstil)	480	
Hûzistan (Ahvaz hariç), Deylem (et ve balık için)	520 (4 B. rıtlı)	1632
Taberistan, Cürcân, Urmiye, Hoy, Rey, Deylem	600	1912,5
Beyzâ	800	
Şiraz, Fâris (büyük menâ)	1040 (8 B. rıtlı)	3264
Erdebil	1200	3825
Verâvî	2080 (16 B. rıtlı)	6528

(İstahrî, s. 156, 213; İbn Havkal, s. 301, 364, 372, 382; Makdisî, s. 381, 397-398, 417, 452, 470; Yâkût, V, 426)

rî, III, 35; Kalkaşendî, V, 85). İbn Battûta'ya göre 748'de (1347) Delhi menni (ritli) 25 Mısır (= 11,3 kg.) veya 20 Mağrib ritli-na eşitti (*er-Rihle*, II, 74; III, 382, 430). Bâbürlüler zamanında çeşitli menler ortaya çıkmıştı. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Ekber menni her biri 30 dâmlık 40 sîre (= 25,1556 kg.) eşitti. XVI. yüzyılda Kandehar menni Hindistan menninin dörtte birine denkti. İkincisiyle 25,1556 kiloluk Ekber menni kastediliyorsa ilkinin değeri 6,289 kg. olur. 1636 yılına kadar Sûret'te kullanılan büyük men her biri 18 dâmlık 40 sîre (= 33 ağırlık poundu), yani yaklaşık 14,969 kilograma eşitken küçük men 25 pound idi (11,44 kg.). Bu tarihten itibaren birincisinin değeri her biri 20 dâmlık 40 sîre (= 34,5 Hollanda pfundu = 16,78 kg.) yükseltildi. Agra büyük menni ya da Şah Cihan menni sonuncunun iki katına denkti (Hinz, s. 22-23).

1960 ve 1964'te değiştirilen 1956 tarihli Ölçü ve Tartı Standartları Kanunu ile (The Standards of Weights and Measures Act) Hindistan menni 82,286 pounda veya 37,3242 kilograma sabitlendi. Bu men Nepal, Singapur ve Pakistan gibi ülkelerde de kullanıldı (Kisch, s. 250). 1980'de Pakistan'da men tam olarak 40 kilograma eşitlendi (Ortadoğu ve Uzakdoğu'da kullanılan diğer menler için bk. *Delilü'l-Halic*, I, 313; II, 849; III, 1001, 1002; IV, 1311-1312, 1432, 1498; Tavernier, I, 38, 419; II, 9, 17, 266; Singh, s. 278-280; Ferrand, XVI [1920], tür.yer.). Nepal'in yaklaşık 0,568 litrelik "mana"sı, Honduras'ın 1,134 kg. civarındaki "mano de maiz"i, Venezuela'daki Tachira eyaletinin 250 gramlık "manajo"su gibi bazı ölçülerin de men ile bağlantısı olabilir.

Men, Batı Hindistan'da alan ölçüsü olarak da kullanılmıştır. Bu birim için şu eşitlik geçerlidir: 1 men = 4 ruka = 16 payali = 32 adholi = 40 çakur. Ayrıca 1 men miktarı tohum ekilen alanın ölçüsüne Uriya dilinde "mana" (= 25 guntha), Tamil ve Telugu dillerinde "manai" (= 2400 kuli) ve "manni" (= 60 × 40 = 2400 ayak²) adı verilmektedir (daha geniş bilgi için bk. Wilson, *A Glossary*, s. 326, 327, 330).

BİBLİYOGRAFYA :

v. Soden, *AHW*, II, 604; W. F. Arndt - F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago-London 1979, s. 524; H. Wilson, *A Glossary of Judicial and Revenue Terms*, İslâmâbâd 1985, s. 326, 327, 330; Ch. T. Lewis, *A Latin Dictionary*, Oxford 1993, s. 1145; W. Gesenius, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (trc. E. Robinson, ed. Fr. Brown v.d.ğr.), Oxford, ts. (Clarendon Press), s. 584; L.

Costaz, *Dictionnaire syriaque-français*, Beyrouth, ts. (Imprimerie catholique), s. 176, 177, 187; Epiphanius, *Epiphanius' Treatise on Weights and Measures: The Syriac Version* (ed. J. E. Dean), Chicago 1935, s. 60; İstahri, *Mesâlik* (de Goeje), s. 156, 191, 203, 213; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 301, 364, 372, 382; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, s. 99, 129, 381, 397-398, 417, 452, 470, 481; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-ülûm*, Beyrut 1411/1991, s. 25, 26; Zehrâvî, *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani'te'tlîf* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1406/1986, II, 459-460; Bekri, *el-Muğrib*, s. 27; Şerif el-İdrîsî, *el-Ekyâl ve'l-euzân* (Resül Ca'feriyân, *Mirâs-ı İslâmî-yi İrân* içinde), [baskı yeri yok] 1375/1416, III, 342; Mahzûmî, *el-Müntekâ min Kitâbi'l-Minhâc fi 'ilmi harâci Mısır* (nşr. Cl. Cahen), Kahire 1986, s. 29; Celâleddin eş-Şeyzerî, *Nihâ-yetü'r-rütbe fi talebi'l-hisbe* (nşr. Seyyid el-Bâz el-Arîfî), Kahire 1365/1946, s. 16; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 426; İbnü'l-Mücvâr, *Târihu'l-müsteşir* (nşr. Memûdh Hasan Muhammed), Kahire 1996, s. 22; F. B. Pegolotti, *La Pratica della Mercatura* (ed. A. Evans), New York 1970, s. 23, 31, 75, 91, ayrıca bk. tür.yer.; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, III, 35, 94, 100, 102; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, II, 74; III, 382, 430; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 441; IV, 276, 302, 422-423; V, 85; Fâsî, *Şifa'ü'l-garâm* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, II, 314, 315, 435, 436, 438; Sehâvî, *et-Tibrü'l-mesbûk*, Bulak 1896, s. 74; Ebü'l-Fazl el-Allâmî, *Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, I, 139, 366; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IV, 381-382; P. Raphaël du Mans, *Estat de la Perse en 1660* (ed. Ch. Schefer), Paris 1890, I, 14; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-akıyise ve'l-mekâyil ve'l-euzân*, Kahire 1309, tür.yer.; G. Young, *Corps de droit Ottoman*, Oxford 1906, IV, 368; *Delilü'l-Halic* (Coğrafya), I, 16, 174-177, 313; II, 849; III, 1001, 1002; IV, 1311-1312, 1432, 1498; V, 1833, 1834; Barkan, *Kanunlar*, s. 151, 166; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 16-23; B. Kisch, *Scales and Weights: A Historical Outline*, London 1965, s. 249, 250; J. B. Tavernier, *Travels in India*, Lahore 1976, I, 38, 418-419; II, 9, 17, 19, 266; A. K. S. Lambton, *Landlord and Peasant in Persia*, London-New York 1981, s. 406-409; M. P. Singh, *Market, Mint and Port in the Mughal Empire: 1556-1707*, New Delhi 1985, s. 278-280; *Système des mesures, poids et monnaies de l'Empire Ottoman et des principaux états avec de nombreux exercices et des tables de conversion*, İstanbul 1988, s. 80; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1991, III, 222, 255, 260; M. H. Sauvaire, "On a Treatise on Weights and Measures by Eliyâ, Archbishop of Nisibîn", *JRAS*, IX (1877), s. 296, 298; a.m.f., "Matéri-iaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *JA*, IV (1884), s. 280-291; G. Ferrand, "Les poids, mesures et monnaies des mers du sud aux XVIe et XVIIe siècles", a.e., XVI (1920), s. 5-150, 193, 271, ayrıca bk. tür.yer.; R. T. Mortel, "Weights and Measures in Mecca during the Late Ayyubid and Mamluk Periods", *Ar.S*, sy. 8 (1990), s. 181; E. Ashtor, "Mawâzin", *EP* (İng.), VI, 119-120; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), XIII, 19031.

MEN LÂ YAHDURUHÜ'İ-FAKİH

(من لا يحضره الفقيه)

Şeyh Sadûk İbn Bâbeveyh'in
(ö. 381/991)

İmâmîyye Şiası'nın
dört muteber hadis mecmuasının
ikincisini teşkil eden eseri
(bk. KÜTÜB-i ERBAA).

MEN ve SELVÂ

(المن و السلوى)

İsrâiloğulları'na
çölde mücizevî bir şekilde verilen
iki temel yiyeceğin adı.

Sözlükte "ihsan etmek, nimet vermek; başa kakmak" anlamlarına gelen menn kökünden türetilen men İsrâiloğulları'na çölde verilen ve kudret helvası olarak bilinen yiyeceğin adıdır (*Lisânü'l-'Arab*, "mnn" md.). Yunanca, Latince ve Batı dillerinde man veya manna (manne) olarak geçen kelimenin İbrânice ve Ârâmice'deki karşılığı mândır (Kohler - Baumgartner, II, 596-597). Bu yiyeceğin isminin, İsrâiloğulları'nın onu çölde ilk defa gördüklerinde Mûsâ'ya sordukları "mân hû (o nedir?)" sorusundan (Çıkış, 16/15, 31) veya Ârâmice ve İbrânice'de "ne, kim" anlamındaki "man"dan geldiği de ileri sürülmüştür (*JE*, VIII, 292). Öte yandan o bölgede yaşayan Araplar'ın ılgın (tamaris) ağacının salgıladığı tatlı sıvı için "mennü's-semâ" (göğün ihşanı) dedikleri, İbrânice'ye buradan geçmiş olabileceği (Cohen, s. 440), Eski Mısırlılar'ın aynı maddeyi mennu diye adlandırdıkları belirtilmektedir (*DB*, IV/1, s. 657).

Tevrat'ta ifade edildiğine göre Mısır'dan çıktıktan sonra Sînâ çölüne gelen İsrâiloğulları, Mısır'daki et ve ekmekten mahrum kaldıkları için şikâyetçi olunca Rab Yahova onlara gökten ekmek yağdıracağını, sabah ekmek, akşam et yiyeceklerini ve ekmeği günlük olarak toplayacaklarını, cuma günü ise cumartesinin hissesini de alacaklarını, çünkü o gün man verilmeyeceğini bildirir. Akşam bildircinler çevreyi kaplar, sabah olunca da yağın çığ kalktığına toprağın üzerinde kırağı gibi küçük ve yuvarlak şeyler (pulcuklar) görürler ve bunun Rabb'in vermeyi vaad ettiği ekmek (man) olduğunu öğrenirler. Kişi başına ancak bir ölçek (yaklaşık 3,5 litre) toplanacak olan man o gün tüketilecek, ertesi sabaha bırakılmayacaktır. Bu kurala uymayanların topl-